

использования вторичных, ресурсов / П.П.Байрачный, А.А.Бушлов, Н.Г.Чумаченко и др.; Госкомитет УССР по материал.-техн. снабжению и др. - Киев; Донецк: Б.и., 1986. - 67 с.

25. Основные характеристики и результаты разработки Генеральной схемы комплексного использования отходов и вторичных ресурсов в народном хозяйстве Донецкой области на 1986-1990 годы и на перспективу до 2005 года / Н.Г.Чумаченко, В.Е.Кюне, А.Д.Гринь и др.; АН УССР, Донец. науч.центр и др. - Донецк, 1986. - 41 с.

26. Економічна ситуація в Україні: стан і шляхи розвитку / М.Д.Айзенштейн, О.І.Амоша, М.Г.Чумаченко та ін. - Київ; Донецьк: Б.в., 1994. - 64 с. - (Препр. доп. /АЕН України).

27. Стабілізація економічного стану в Україні: доповідь та проблеми: Наук. доп.Академії економічних наук України. - Київ; Донецьк, 1997. - 100 с. - Голова робочої групи і співавтор.

28. Чумаченко Микола Григорович: Біобібліографія до 80-річчя / Вступ. ст. О.І.Амоші, А.А. Чухна / Упоряд. В.І. Дудіна, С.В. Калабухова, І.А. Кузнецова / Відп. ред. О.І. Амоша. - К.: Наук. думка, 2005. - 248 с.

29. Развитие производственной сферы региона: теоретические и практические аспекты государственного регулирования: монография / Н.Г. Чумаченко, Л.Г. Червова, Л.М. Кузьменко и др. / НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. - Донецк, 2007. - 368 с.

30. Неоіндустріальні перспективи економіки України / М.Г.Чумаченко, В.І. Ляшенко // Управління економікою: теорія та практика: зб. наук. пр. / НАН України, Ін-т економіки пром-сті; редкол.: Чумаченко М.Г. (відп. ред.) та ін. - Донецьк, 2009. - С. 3-34.

31. Chumachenko N.G. Once Again: The Volume - Mix-Price / Cost Budget Variance Analysis // The Accounting Review. - 1968. - P.753-762.

32. Some Distinctive Aspects of Accounting in USSR and USA / Chumachenko N.G., Bedford N.M. //International Journal of Accounting. - 1968. - №4. - P.69-82.

33. Организационно-экономический механизм трансферта технологий (методические положения) / М.Г. Чумаченко, А.И. Амоша, Л.Н. Саломатина. - Донецк: ИЭП НАН Украины, 2000. - 100 с.

34. М.І. Туган-Барановський: особистість, творча спадщина і сучасність: монографія / М.Чумаченко, Л.Горкіна, О.Шубін, Д.Туган-Барановський та ін. ; за ред. О. Шубіна, А. Садекова; - Донецьк, 2007. - 356 с.

35. Чумаченко М.Г. Перерваний поступ: віхи історії економічної науки в Україні (кінець ХІХ – середина ХХ ст.) / М.Г.Чумаченко, Л.П.Горкіна // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 4. - С. 12-28.

36. Чумаченко М.Г. У світовому науковому просторі: економічний доробок вчених української діаспори (20-80-і роки ХХ ст.) / М.Г.Чумаченко, Л.П.Горкіна // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 5. - С. 3-20.

37. Чумаченко М.Г. На шляхах відродження: економічна наука в Україні в другій половині ХХ ст. / М.Г.Чумаченко, Л.П.Горкіна // Актуальні проблеми економіки. - 2008. - № 6. - С. 15-33.

38. Чумаченко М.Г. Редакційній колегії журналу «Економічна теорія» / М.Г.Чумаченко // Економічна теорія. - 2004. - №4. - С. 79-85.

Н. Г. Шпанковська

*канд. екон. наук
м. Дніпропетровськ*

Р. П. Кучеренко

м. Нікополь

ТВОРЧИЙ ВНЕСОК АКАДЕМІКА М. Г. ЧУМАЧЕНКА В ЕКОНОМІЧНУ ТЕОРІЮ І ГОСПОДАРСЬКУ ПРАКТИКУ

Визначні суспільні події, до яких належать ювілеї видатних вчених, відомих організаторів і керівників науки і виробництва та громадських діячів нагально вимагають від сучасників та послідовників: ретельно дослідити їхній внесок в генезис та еволюційний розвиток конкретних галузей знань; зберегти спадщину, адаптувати її до невизначеного і мінливого середовища; продовжити закладені корифеями традиції і класичні підходи до виявлення актуальних проблем господарської діяльності та визначення напрямів їхнього вирішення; прийняття своєчасних управлінських рішень щодо відродження, трансформації та впровадження конкретних ідей та пропозицій попередників.

01 травня 2015 року – одна з таких знаменитих дат, коли академічна, галузева і вузівська економічна спільнота відмічає і шанує світлу пам'ять великого і відомого в Україні та за її межами нашого співвітчизника – академіка НАН України Чумаченка Миколи Григоровича з нагоди його 85-річного ювілею. Астрологи запевняють, що народжені під сузір'ям Тельця мають твердий характер, відзначаються великою терплячістю, постійністю [1, с.94], досягають поставленої мети, нездоланні та стійкі. Відповідні їхні камені: алмаз, що вважається королем самоцвітів [1, с.96]; сапфір – символ чистоти, відкритості серця і благородства; гірський кришталь, що уособлює твердість, блиск і чистоту [2, с.10,11]. Доречність звертання до каменів обумовлена характерною їхньою ознакою (наданою

великим «каменеведом» академіком Ферсманом А.Е.) – поєднанням гармонії і порядку, яка притаманна, на наш погляд, і особистості М.Г. Чумаченка.

Всебічне врахування національних інтересів, традицій і специфіки в умовах світової глобалізації та інтеграції світової економіки набувають особистого значення, вимагають вивчення і знання історії економічної науки та національної економіки. Роль особистості в історії обумовлює актуальність дослідження здобутків видатних вчених, до яких, безумовно, належить академік НАН України Микола Григорович Чумаченко. Ідеї і сформовані наукові напрями розвитку економічної науки й управління набагато випереджали свій час. Про це свідчить також його вагомий особистий внесок в організацію і розвиток вітчизняної академічної, галузевої, регіональної, вузівської економічної науки та господарської практики.

Дар наукового передбачення, безумовно притаманний Миколі Григоровичу, дозволив йому ще в далекі 70-ті і 80-ті роки двадцятого століття чітко зрозуміти необхідність підвищення точності аналітичних оцінок завдяки комплексному використанню способів аналізу господарської діяльності на всіх рівнях управління економікою [3–5] та застосуванню прогресивних економіко-математичних методів в плануванні та в аналізі [6]. Найбільш суттєві результати цих аналітичних досліджень узагальнені в його науково-методичних працях [6, 7]. Велику увагу він приділяв вивченню, дослідженню, узагальненню і популяризації світового досвіду застосування прогресивних методів аналізу [6, 7].

Важливим напрямом підвищення ефективності національної економіки академік Чумаченко М.Г. вважав вирішення проблем розвитку регіонів і територіального управління. Методологічним і організаційним аспектам цього дослідження присвячена його доповідь на пленарному засіданні науково-практичної конференції в Інституті економіки АН УРСР [8].

Набували поглибленого дослідження закономірності науково-технічного прогресу, його прогнозування і стимулювання, розробка і впровадження ресурсозберігаючих технологій у промисловості, пошук шляхів інтенсивного використання основних фондів [8, 9] і виробничих потужностей. Належна увага приділялася дослідженням фінансово-кредитних важелів інтенсифікації економіки, формуванню економіко-правового напрямку, розвитку трудового та ресурсного потенціалу регіонів. Микола Григорович був прихильником загальноуправлінського принципу оптимального співвідношення і сполучання галузевих і територіальних інтересів, централізованого і регіонального розвитку. Під керівництвом М.Г. Чумаченка вченими Інституту економіки промисловості НАН України були розроблені концепції багатьох регіональних програм і концепція державної промислової політики України та їхнє обґрунтування. Результати цих досліджень і доробок викладені у змістовних його монографіях: особистих («Некоторые вопросы прогнозирования, планирования и организации производства в США» (1971), «Экономическая эффективность научно-технического прогресса» (1977), «Очерки по экономике регионов» (1995)); колективних («Государственное управление экономикой в Украине: опыт, проблемы, решения» (1999), «Концепция державної промислової політики в Україні» (2000), «Региональная промышленная политика: концепция формирования и

реализации» (2002) [10]) та багаточисельних наукових статтях.

В організації академічної науки академік Чумаченко М.Г. реалізував каскадний принцип стрімкого взаємопов'язаного розвитку споріднених наук: стратегічного планування; управління якістю; соціальних та екологічних аспектів економічної діяльності. Нові підходи в економічній теорії пов'язані також з розробкою та удосконаленням господарського права. Для ретельного дослідження нових наукових напрямів відпочковувалися і створювалися наукові школи, очолювані його однодумцями й послідовниками, організовувалися філії й відділення, територіально наближені до об'єктів дослідження.

Микола Григорович завжди приділяв важливе значення вивченню і дослідженню історії економічної думки [10–12]. Його особисті практичний заводський досвід, дослідницька діяльність, організація і керівництво академічною економічною наукою в промисловості, тісні зв'язки і взаємодія із суміжними науковими організаціями, з галузевими і вузівською науками та життєва мудрість сформували уявність і необхідність адаптації і подальшого використання історичної спадщини. Микола Григорович вважав це не тільки збереженням історичного скарбу та відданням шани й обов'язку попередникам-вченим і практикам, а й доцільним для підвищення ефективності економічної науки і господарської практики, щоб не повторювати їхні помилки і використовувати раціональні позитивні здобутки й досягнення минулого.

Про обов'язковість попередньої адаптації історичного українського і світового досвіду до сучасних умов як наукового принципу яскраво свідчать два важливих заходи, проведених на початку двадцять першого століття з його ініціативи, за його участю і під його безпосереднім керівництвом. У 2001 році колективом кафедри економічного аналізу Київського національного економічного університету (КНЕУ), яку він очолював, була підготовлена креативна аналітична доповідь його наукової школи – «Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства», в якій були обґрунтовані напрями адаптації курсу до ринкових умов функціонування: розширення кола об'єктів аналізу і його видів; системний підхід до способів аналізу, доповнення складу ЕА ситуаційним аналізом, стратегічним аналізом і оцінкою стану зовнішнього середовища; аналізом витрат і вигод; аналізом інституціональних змін і т.д. [13]. Цю доповідь підготовлено для подальшого обговорення на міжнародній науково-практичній конференції (МНПК) щодо змісту курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства» і його трансформації до умов перехідної економіки. Ця актуальна конференція відбулася у КНЕУ в квітні 2002 року. Від її оргкомітету прийшло запрошення у Національну металургійну академію України (НМетАУ) з пропозицією доповісти досвід з викладання «Економічного аналізу». У НМетАУ економічний факультет створено у 1933 році на базі економічних фахів (Наказ №10 від 27.01.1933 р.) і відтоді цей курс викладався і в металургійних підприємств Придніпровського економічного регіону. До сих пір пам'ятаю радісне піднесення, коли мені доручили організацію і підготовку доповіді про досвід викладання аналітичних дисциплін у НМетАУ, бо ця конференція була першою після більш десятирічної перерви у спілкуванні науковців

внаслідок фінансових проблем в період перебудов. Конференція була не тільки цікавою, а й знаковою, бо її рішеннями, прийнятими після обговорення багатьох доповідей і дискусій, були сформовані основні перспективні напрями удосконалення аналітичних теорій, методики й практики економічного аналізу діяльності не тільки підприємства, а й макроекономічного рівня [14, 15]. Крім того, МНПК стала імпульсом і значно активізувала подальше обговорення нагальних проблем аналітичної оцінки як у столиці, так і в регіонах, і не тільки на наукових конференціях, а і в монографіях, фахових виданнях, в періодиці і знайшла відображення в навчально-методичній літературі з економічного аналізу. Тепер ця активна творча і життєва позиція Миколи Григоровича продовжується його академічною і вузівською науковими школами та його багаточисельними шанувальниками, колишніми підлеглими, послідовниками, до яких належить і автор цих строк, колишній старший науковий співробітник Дніпропетровського відділення управління якістю продукції ІЕП АН УРСР.

Наприкінці минулого століття значно зросла роль юридичних і соціальних критеріїв регулювання господарської діяльності, головним з яких є відповідальність учасників ринкових відносин. Визначення принципів їхньої взаємодії як вихідних теоретичних положень стає важливим і актуальним завданням економічної науки. Варто зазначити, що на конкретному етапі еволюційного розвитку національної економіки, господарської діяльності промислових підприємств загострялася актуальність проблем економічної теорії і практики внаслідок політичних, форс-мажорних, кризових та інших обставин. Наукова інтуїція М.Г. Чумаченка, аналітичний склад його розуму, проникливість, які ґрунтувались на багатому попередньому досвіді, ерудиції та підкріплялися логічним обґрунтуванням, допомагали йому обирати вірні і не просто актуальні, а зободенні за значущістю напрями і тематику досліджень наукових підрозділів очолюваного ним Інституту економіки промисловості АН УРСР (потім НАН України) та його особистої наукової школи. Про це красномовно свідчить хронологічний перелік його основних наукових праць, наведений у списку літератури, а їхня сутність і зміст віддзеркалюють віхи еволюційного розвитку національної економіки та економічної науки.

В сучасному періоді глобалізації світової економіки основною організаційно-правовою формою господарської діяльності в розвинутих країнах є корпорація. Моделі корпоративного управління враховують національні традиції й особливості. Специфікою американської моделі є жорстке дотримання нормативно-правового забезпечення господарської діяльності та чітке розмежування функцій корпоративного управління та контролю [16, 17]. Слід зазначити, що цю сучасну тенденцію актуалізації проблеми удосконалення нормативно-правового забезпечення, господарської діяльності підсилення ті відповідальності бізнесу Микола Григорович передбачав набагато раніше – ще у вісімдесяті роки минулого століття. В Інституті економіки промисловості АН УРСР, який він очолював, було створено науковий відділ, який спеціалізувався на проведенні юридичних досліджень розробки теоретико-методичних питань з метою удосконалення правового забезпечення економічної діяльності підпри-

ємств, який пізніше перетворився в Інститут економіко-правових досліджень НАН України у 1992 році. Цей науковий напрямок очолював В. Мамутов.

Наукова і освітня діяльність академіка Чумаченка М.Г. тісно пов'язані: результати своїх наукових досліджень він використовував у навчальному процесі, висвітлював не тільки у багаточисельних наукових статтях, доповідях, монографіях, а й у підручниках, навчальних посібниках, методичних рекомендаціях.

Чумаченко М.Г. є засновником класичної методології вітчизняної прикладної аналітичної науки. Його внесок в становлення і розвиток аналітичної науки обґрунтовано в попередніх дослідженнях [10, 18, 19].

Він був не тільки прихильником, а й носієм і популяризатором високої аналітичної культури, прищеплював багаточисельній студентській аудиторії, аспірантам, здобувачам і докторантам, колегам і підлеглим сумлінне ставлення до будь-якої роботи, особливо дослідницької і експериментальної, та підкреслював необхідність ретельного їх планування та підготовки і дотримання термінів виконання робіт, передбачених тематичними планами НДР. Проміжні результати досліджень завжди доповідалися і обговорювалися на наукових семінарах у відділеннях Інституту економіки промисловості АН, а кінцеві результати підлягали обов'язковому опануванню, а потім доповідалися і обговорювалися на засіданнях Вченої ради ІЕП, і тільки після усунення зауважень і отримання позитивної оцінки звіти з НДР затверджувалися. Така практика забезпечувала високу якість і ефективність бюджетних і госпрозрахункових науково-дослідних робіт, формувала особисту і колективну відповідальність їхніх наукових керівників і виконавців. Цей принцип стосувався і похідних результатів НДР – монографій, наукових статей, тез доповідей, методичних рекомендацій, а також навчально-освітньої літератури, яка внаслідок цього відрізнялась високим науковим рівнем.

Економіст широкого профілю, Микола Григорович уособлював і втілював своїми дослідженнями комплексність економічних знань, здійснював великий вплив на розвиток економічної науки як безпосередній її організатор, автор фундаментальних робіт, головний редактор багатьох видань, рецензент і т.д.

Величезне значення в дієвості та ефективності організаційної діяльності М.Г. Чумаченка мали його високі морально-етичні властивості: здатність радіти успіхам інших вчених і практиків, особливо своїх учнів і підлеглих; природна доброта, прагнення підтримати кожного, кому була потрібна допомога; стриманість, доброзичливість і добросовісність; делікатність, високі вимоги до себе; працездатність і самоорганізованість; наполегливість, твердість і відповідальність.

Він виховав цілу плеяду докторантів, які є зараз цвітом, елітою національної економічної науки, відомими в Україні та за її межами вченими, успішними організаторами науки, державними і громадськими діячами.

Колективи, які він очолював, багаточисельні його учні, однодумці, послідовники, не зважаючи на теперішні труднощі, постійно й наполегливо виконують на ентузіазмі науково-дослідну роботу, яку майже не фінансує держава, вдосконалюють навчальний процес, тим самим зберігають і продовжують закладені їхнім Великим Вчителем традиції, відповідальне відношення до своїх обов'язків.

Теоретично-методичні дослідження Миколи Григоровича з різноманітних економічних і управлінських напрямів мають високий аналітичний рівень, ґрунтовно й об'єктивно синтезовані узагальнення, стратегічну спрямованість. Тому вони невіддільні стали класикою. На жаль, ці здобутки Чумаченка М.Г. і його наукової школи в недостатній мірі використовувались державними чиновниками, не зацікавленими в ліквідації дисбалансу між науковою економічною думкою вчених і економічною політикою уряду. На наш погляд, це – одна з головних причин і сучасного кризового становища економіки України.

Академік Чумаченко М.Г. – високий взірєць Людини і Вченого, життя, відповідальність, відданість обраній справі і творчий шлях якого повчальні не тільки для його сучасників, а й для молодих вчених і студентів, які прагнуть себе реалізувати і досягти успіхів.

Список використаних джерел

1. Ферсман А.Е. Воспоминания о камне / А.Е. Ферсман. – М.: Наука, 1969. – 152 с.
2. Гаца О. Каміні-талісмани / О. Гаца. – К.: Преса України, 1992. – 22 с.
3. Чумаченко Н.Г. Внутриводової економічний аналіз [Текст] / Н.Г. Чумаченко. – К.: Техніка, 1968. – 288 с.
4. Чумаченко Н.Г. Економічний аналіз і управління виробництвом [Текст] / Н.Г. Чумаченко. – К.: КИНХ, 1969. – 102 с.
5. Чумаченко Н.Г. Функціонально-стоїмостний аналіз [Текст 3] / Н.Г. Чумаченко, В.М. Дегтярева, Ю.С. Ігумнов. – К.: Вища школа, 1985. – 224 с.
6. Чумаченко Н.Г. Статистико-математичні методи аналізу в управлінні виробництвом США [Текст] / Н.Г. Чумаченко. – М.: Статистика, 1973. – 164 с.
7. Чумаченко Н.Г. Учет и анализ в промышленном производстве США [Текст] / Н.Г. Чумаченко. – М.: Финансы, 1971. – 540 с.
8. Чумаченко Н.Г. Методологические и организационные проблемы территориального управления научно-техническим прогрессом [Текст] / Н.Г. Чумаченко // Экономические проблемы ускорения НТП и интенсификации общественного производства: Тезисы докладов пленарного заседания. – К.: Институт экономики АН УССР, 1979. – С. 86-94.
9. Эффективность использования основных фондов в промышленности. Материалы Республиканской конференции. – Донецк: ИЭП АН УССР, 1969.
10. Горкіна Л. XX століття в історії української економічної думки: коротка ретроспектива / Л. Горкіна, М. Чумаченко. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2011. – 142 с.
11. Чумаченко М. Нове видання з наукової спадщини М.І. Туган-Барановського українською мовою / М. Чумаченко, Л. Горкіна // Економіка України. – 2004. – №1. – С. 86-88.
12. Чумаченко М.Г. М.І. Туган-Барановський – український і російський економіст зі світовим ім'ям / М.Г. Чумаченко // Микола Іванович Туган-Барановський: особистість, творча спадщина і сучасність. – Донецьк: Каштан, 2007. – С. 25-45.
13. Павленко А.Ф. Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства». Наукова доповідь [Текст] / А.Ф. Павленко, М.Г. Чумаченко. – К.: КНЕУ, 2011. – 88 с.
14. Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства» [Текст] // Тези доповідей Міжнародної НПК. – К.: КНЕУ, 2002. – 596 с.
15. Проблеми формування ринкової економіки [Текст] // Міжвідомчий наук. зб. Спецвипуск «Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства»». – К.: КНЕУ, 2002. – 587 с.
16. Асаул А.Н. Менеджмент корпорации и корпоративное управление / А.Н. Асаул, В.И. Павлов, Ф.И. Бескиер и др. – СПб.: Гуманистика, 2006. – 328 с.
17. Глухов В.В. Теория организации. Создание и функционирование организации / В.В. Глухов, А.А. Яковлев. – СПб.: Издательство Политехнического университета, 2012. – 158 с.
18. Парасій-Вергуненко І.М. Миколі Григоровичу Чумаченку – 80 [Текст] / І.М. Парасій-Вергуненко // Фінанси України. – 2005. – №6. – С. 159-160.
19. Шпанковська Ніна. Аналітична спадщина видатного вченого-економіста, академіка НАН України Миколи Григоровича Чумаченка [Текст] / Ніна Шпанковська, Віктор Костанецький // Економічний аналіз. Зб. наук. праць. За ред. С.І. Шкарабана. Випуск 11. Частина 1. – Тернопіль: ВПЦ ТНЕУ «Економічна думка», 2012. – С. 10-13.